

Sygn. akt V CSK 120/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 lipca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Wojciech Katner (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa J. L., J. G., A. G., K. K., E. G., M. P., K. M. i R. O.
przeciwko Skarbowi Państwa-Wojewodzie (...)

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 10 lipca 2019 r.,

skargi kasacyjnej powodów: J. L., A. G., K. K., K. M. i R. O. oraz skargi kasacyjnej
pозwanego

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 12 lipca 2017 r., sygn. akt I ACa (...),

**1) uchyla zaskarżony wyrok w pkt 1 ppkt a-d w odniesieniu do
odsetek i w tym zakresie oddala apelację powodów,**

**2) oddala skargę kasacyjną powodów w całości oraz skargę
kasacyjną Skarbu Państwa w pozostałej części,**

**3) znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

W wyniku rozpoznania apelacji powodów J. L., A. G., K. K., K. M. i R. O., a także apelacji pozwanego Skarbu Państwa – Wojewody (...) od wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 8 października 2015 r. - Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 12 lipca 2017 r. zmienił zaskarżony wyrok w punkcie 10. w ten sposób, że w punkcie pierwszym oznaczonym jako a) zasądzone świadczenie w punkcie 1. zaskarżonego wyroku podwyższył do kwoty 160 142,47 złotych, w punktach b) i c) świadczenia zasądzone w punktach 2. i 3. podwyższył do kwot po 80 071,23 złotych, w punkcie d) świadczenie zasądzone w punkcie 4. podwyższył do kwoty 160 142,47 złotych, a w punkcie e) świadczenie zasądzone w punkcie 8. podwyższył do kwoty 30 026,71 złotych, a także zmienił w tych punktach terminy, od których liczone są ustawowe odsetki. W pozostałej części apelacja powodów została oddalona oraz w całości oddalona została apelacja pozwanego.

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego zapadło w wyniku następujących ustaleń. Powodowie są spadkobiercami J. G., który został pozbawiony nieruchomości rolnej o powierzchni 10,7841 ha, będącej jego własnością od 1919 r., na podstawie przepisów dekretu z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Próby zwrotu nieruchomości, poczynwszy od 1946 r. okazały się bezskuteczne i w dniu 22 stycznia 1954 r. wydane zostało orzeczenie ówczesnych organów administracji wojewódzkiej o przejęciu wymienionej nieruchomości na rzecz Państwowego Funduszu Ziemi (utrzymane w mocy przez Ministra Rolnictwa orzeczeniem z dnia 21 kwietnia 1954 r.). Nieruchomość ta została orzeczeniem Powiatowej Komisji Ziemskiej z dnia 24 marca 1953 r. (co na podstawie dokumentu sprostował na tę datę Sąd Apelacyjny) nadana na własność osobie trzeciej, będącej repatriantem (potwierdzone dokumentem nadania ziemi z dnia 27 czerwca 1955 r.).

Po 1990 r. spadkobiercy J. G. podjęli starania o odzyskanie nieruchomości, względnie przyznanie im nieruchomości zamiennej, w wyniku czego Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi decyzją z dnia 16 kwietnia 2009 r. stwierdził nieważność orzeczenia nacjonalizacyjnego z 1954 r. odnośnie do niektórych działek w ramach

całej nieruchomości oraz naruszenia prawa wobec pozostałych działek wchodzących w skład gospodarstwa rolnego J. G.. Minister Administracji i Cyfryzacji decyzjami z dnia 7 grudnia 2011 r. stwierdził z kolei nieważność decyzji Wojewody (...) z dnia 15 sierpnia 1991 r. oraz z dnia 29 kwietnia 1994 r., w części dotyczącej nabycia z mocy prawa, nieodpłatnie przez Gminę Miasto T., wskazanych w nich dalszych działek w ramach tej samej nieruchomości. Sąd pierwszej instancji określił wartość całej nieruchomości wraz z inwentarzem na kwotę 758 712 złotych, obliczoną według stanu nieruchomości i jej rolniczego przeznaczenia na czas przejęcia, a według cen na chwilę orzekania. Za podstawę prawną roszczenia dochodzonego pozwem uznano nieobowiązujący już art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a. Sąd powołał się także na uchwałę pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2011 r. III CZP 112/10, w której została przyjęta taka właśnie podstawa prawna roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej ostateczną decyzją administracyjną, wydaną przed 1 września 2004 r., której nieważność lub wydanie z naruszeniem art. 156 § 1 k.p.a. stwierdzono po tym dniu, oraz jeżeli ostateczna wadliwa decyzja administracyjna została wydana przed wejściem w życie Konstytucji RP z 1997 r.; przyjęto też, że odszkodowanie na podstawie art. 160 § 1 k.p.a. nie obejmuje korzyści utraconych wskutek wydania wadliwej decyzji, choćby utrata nieruchomości nastąpiła po wejściu w życie Konstytucji.

Rozpoznając apelację powodów i pozwanego Sąd drugiej instancji oparł się na ustaleniach faktycznych Sądu Okręgowego, które nie były kwestionowane przez strony. Zmianie podlegał jedynie zaskarżony wyrok w zakresie wysokości odszkodowania, wobec aktualizacji wyceny i ustalenia wartości nieruchomości, w części obejmującej działki nieodwracalnie utracone przez poprzednika prawnego powodów, co nastąpiło na ogólną kwotę 796 500 złotych. Utrzymana została w mocy podstawa prawna rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji. Odsetki za opóźnienie, zasądzone na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c. określone zostały od 28 lutego 2014 r. od kwot odszkodowania ustalonych na podstawie operatu szacunkowego, według udziałów w spadku skarżących powodów, od 21 sierpnia 2015 r. od kwot odszkodowania podwyższonych o wartość inwentarza oraz od 13 kwietnia 2017 r. od kwot odszkodowania podwyższonych w związku

z aktualizacją wyceny nieruchomości. W pozostałej części apelacja powodów została oddalona.

Apelacja pozwanego, który zarzucił zaskarżonemu wyrokowi Sądu pierwszej instancji naruszenie art. 361 § 1 i 2 k.c. została w całości oddalona. Postanowieniem z dnia 17 maja 2016 r. Sąd Okręgowy odrzucił apelacje powodów E. G., J. G., G. G. i M. P.

W skardze kasacyjnej powodowie J. L., K. M., R. O. i A. G. zarzucili Sądowi Apelacyjnemu naruszenie zaskarżonym wyrokiem, w części, w jakiej oddalona została ich apelacja, przepisów prawa materialnego, tj. art. 363 § 2 k.c. w związku z art. 361 k.c. przez przyjęcie, za Sądem Okręgowym, że do prawidłowego ustalenia wysokości odszkodowania należnego powodom przyjęto przeznaczenie nieruchomości istniejące w chwili wydania wadliwych decyzji wyłączeniowych i nieuwzględnienie przeznaczenia nieruchomości z chwili orzekania; art. 361 § 2 k.c. przez przyjęcie, za Sądem Okręgowym, że obowiązek naprawienia szkody wynikającej z pozbawienia własności na podstawie wydanych z naruszeniem prawa orzeczeń administracyjnych z 1954 r. nie obejmuje strat wynikających z wpływu zmiany przeznaczenia nieruchomości po jej przejęciu na wzrost ceny, jaką można uzyskać ze sprzedaży takiej nieruchomości w okresie późniejszym, tj. po jej przejęciu, a zwłaszcza po stwierdzeniu, że przejęcie nieruchomości nastąpiło z naruszeniem prawa, przez co wysokość odszkodowań zasądzonych powodom nie wyrównuje ustalonej w postępowaniu dowodowym różnicy między stanem majątkowym poszkodowanych powodów, a tym stanem, jaki by zaistniał, gdyby nie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę. Skarżący wniesli o uchylenie zaskarżonego wyroku w części, w jakiej oddalone zostały apelacje powodów w zakresie żądanego przez nich odszkodowania wraz z odsetkami od 6 sierpnia 2013 r. i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania; ewentualnie o zmianę zaskarżonego wyroku w części w jakiej zostały oddalone apelacje powodów i zasądzenie na ich rzecz żądanych kwot odszkodowań wraz z odsetkami od wskazanej daty, jak również o zasądzenie kosztów postępowania.

W drugiej skardze kasacyjnej Skarb Państwa - Prokuratoria Generalna RP zarzucił Sądowi Apelacyjnemu naruszenie przepisów prawa materialnego - przez zasądzenie odszkodowania na rzecz powodów we wskazanych w wyroku kwotach - art. 160 § 1 i 2 k.p.a. w związku z art. 361 § 1 i 2 oraz art. 363 § 1 i 2 k.c. oraz w związku z art. 5 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1692) przez ich niewłaściwe zastosowanie i zasądzenie na rzecz powodów odszkodowania, w związku ze zdarzeniem, które tej szkody nie wywołało, tj. orzeczeniem Wojewódzkiej Rady Narodowej z 1954 r., podczas gdy poprzednik prawny powodów został pozbawiony majątku orzeczeniem Powiatowej Komisji Ziemskiej z 1953 r. i z tego wynikała szkoda wywodzona przez powodów; art. 2 § 3 k.p.c. oraz art. 10 i art. 7 Konstytucji przez ich niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że na skutek orzeczenia Powiatowej Komisji Ziemskiej z 1953 r. nie doszło do przeniesienia własności wskazanej nieruchomości na rzecz osoby trzeciej, przez co nie nastąpiło naruszenie zasady związania sądu decyzją administracyjną; art. 481 § 1 i 2 w związku z art. 455 i art. 363 § 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie polegające na ustaleniu i zasądzeniu odszkodowania według cen z daty orzekania, ale odsetek od tej kwoty od daty wcześniejszej niż data wyrokowania; art. 1 i art. 18 dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej wraz z przepisami wykonawczymi w związku z art. 2 ust. 1 dekretu z dnia 8 sierpnia 1946 r. o wpisywaniu w księgach hipotecznych (gruntowych) prawa własności nieruchomości przejętych na cele reformy rolnej, przez ich wadliwe zastosowanie i uznanie, że o źródle szkody powodów przesądza podstawa wpisu do księgi wieczystej, pomimo braku konstytutywnego charakteru wpisu prawa własności; art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych przez ich niewłaściwe zastosowanie i nieuwzględnienie tego przepisu oraz brak stanowiska wobec zarzutu przedawnienia. Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonym zakresie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach postępowania, a także zasądzenie kosztów postępowania na rzecz Skarbu Państwa - Prokuratorii Generalnej RP.

W odpowiedzi pozwanego Skarbu Państwa na skargę kasacyjną powodów Prokuratoria Generalna RP wniosła o oddalenie tej skargi w całości i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego. Powodowie w odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwanego wniesli o jej odrzucenie, ewentualnie o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Odnosząc się najpierw do skargi kasacyjnej powodów należy stwierdzić, że nie jest przekonujący zarzut dotyczący niewłaściwego zastosowania przez Sąd Apelacyjny art. 363 § 2 (z odwołaniem się w uzasadnieniu do art. 361 k.c. i art. 160 k.p.a. obowiązującego do 1 września 2004 r.). Skarżący podnoszą, że w orzecznictwie jest niejednoznacznie traktowana kwestia stanu majątku w chwili decydującej o wysokości szkody spowodowanej bezprawnym pozbawieniem własności, uznając za prawidłowe określenie tej szkody według przeznaczenia tego majątku na moment orzekania. Jednakże nie potrafią przytoczyć żadnego orzeczenia, które wskazywałoby albo na taki właśnie stan w chwili decydowania o wysokości szkody, albo na rozbieżności orzecznictwa. Słusznie podnosi pozwany w odpowiedzi na skargę kasacyjną, przytaczając liczne orzeczenia Sądu Najwyższego z ostatnich lat, w których jednoznacznie wskazuje się miarodajny stan nieruchomości na moment pozbawienia własności, ale według cen z chwili orzekania. W rozpoznawanej sprawie jest to zatem wydanie z naruszeniem prawa orzeczeń administracyjnych w 1954 r., będących podstawą pozbawienia poprzednika prawnego powodów jego własności. Mając na uwadze w szczególności powoływaną już uchwałę Pełnego Składu sędziów Izby Cywilnej Sądu Najwyższego w sprawie III CZP 112/10 (OSNC 2011, nr 7-8, poz. 75) Sąd drugiej instancji prawidłowo zastosował art. 363 § 2 k.c. z przyjęciem powstania szkody według przeznaczenia nieruchomości na moment pozbawienia własności, a według cen z daty ustalenia odszkodowania, czyli na dzień orzekania (zamknięcia rozprawy). Zarzuty skargi kasacyjnej w tej kwestii należy oddalić.

Podobnie należy ocenić zarzut niewłaściwego zastosowania art. 361 § 2 k.c. Zgodnie z ustalonym orzecznictwem i poglądami doktryny, uwzględniając stan

faktyczny sprawy nie należy się odszkodowanie za przypuszczalne ale niemożliwe do wykazania utracone korzyści. Są one określane przez powodów jako straty wynikające ze zmiany przeznaczenia nieruchomości i wzrost jej ceny, co łączy się z poprzednim, rozpatrzonym już zarzutem odnoszącym się do art. 363 § 2 k.c. (III CZP 112/10 i inne orzeczenia - I CSK 416/16, I CSK 15/17 itd). Przytoczone w skardze orzecznictwo pochodzi z wcześniejszego okresu, kiedy trwała dyskusja i prezentowane były także odmienne argumenty oraz odnosiło się to do innych, choć podobnych stanów faktycznych. Obecnie rozbieżności w orzecznictwie sądów już nie ma, na co wskazuje powołana uchwała Sądu Najwyższego III CZP 112/10 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 24 marca 2017 r. I CSK 416/16 oraz z dnia 6 września 2017 r. I CSK 15/17 (nie publ.).

Z przytoczonych względów skarga kasacyjna powodów nie może być uwzględniona w całości.

Rozpatrując skargę kasacyjną pozwanego nie można akceptować stanowiska w niej zawartego odnośnie do braku przesłanek odszkodowawczych po stronie powodowej ze względu na orzeczenie Komisji Ziemskiej z 1953 r. Skarżący ma rację, że wówczas została nadana ziemia osobie fizycznej i tak to wygląda z treści orzeczenia, ale nadanie to nie mogło stanowić o nabyciu własności, gdyż nie było wcześniej aktu przyznającego tę własność Skarbowi Państwa. Jak to zostało już wspomniane we wcześniejszej części uzasadnienia, uczyniły to dopiero orzeczenia administracyjne z 1954 r., ostatecznie nastąpiła utrata własności poprzednika prawnego powodów, nastąpiło to z naruszeniem prawa i doprowadziło do szkody, za którą ponoszona jest odpowiedzialność Skarbu Państwa, której dotyczy sprawa. Niezależnie od niezasadności samego zarzutu podnieść należy, że zarzut ten stanowi kwestionowanie ustaleń faktycznych i oceny prawnej dokonanej przez Sąd drugiej instancji, a to wykracza poza granice podstaw skargi kasacyjnej (art. 398³ § 3 k.p.c.). Ponadto w skardze kasacyjnej Skarbu Państwa nie zostały w rozpatrywanej kwestii podniesione żadne zarzuty procesowe.

Z tych samych przyczyn chybione jest powoływanie się pozwanego na naruszenie przepisów dekretu o reformie rolnej i przepisów do niego wykonawczych, jak też dekretu z dnia 8 sierpnia 1946 r. o wpisywaniu w księgach

hipotecznych (gruntowych) prawa własności nieruchomości przejętych na cele reformy rolnej, chociaż jest słuszne zwrócenie uwagi na brak konstytucyjnego znaczenia wpisu prawa własności w księdze wieczystej, co zostało szerzej i poprawnie umotywowane w uzasadnieniu skargi kasacyjnej.

Za całkowicie chybione należy uznać stanowisko zawarte w skardze kasacyjnej pozwanego, w którym jest powoływanie się na niezastosowanie w sprawie przepisów ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszów państwowych, która jak od dawna wiadomo nie ma zastosowania w wypadkach, dla których jest właściwy art. 160 k.p.a. i domaganie się odszkodowania na jego podstawie. Jak wyjaśnił słusznie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 maja 2011 r. I CSK 489/09, powołanego w odpowiedzi powodów na skargę kasacyjną pozwanego, jest tak ze względu na różne płaszczyzny odpowiedzialności deliktowej Państwa, a w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2006 r. wyrażony został pogląd o prekluzyjnym charakterze terminu zawartego w ustawie z 1956 r., a nie o terminie przedawnienia. Kwestia ta z punktu widzenia nieprzedawnienia się roszczeń powodów została prawidłowo wyjaśniona w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia. Niezasadne jest zatem podnoszenie w skardze pozwanego, że Sąd Apelacyjny nie odniósł się do zarzutu przedawnienia roszczeń powodów, gdyż jest cały wywód na ten temat w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku a istotę argumentacji tam zawartej o niewystąpieniu przedawnienia roszczeń należy podzielić. Niezależnie od tego stwierdzić trzeba, że zarzucanie poprzednikowi prawnemu powodów i im samym, że w odległych latach, o których jest mowa w skardze kasacyjnej nie wnosili o odszkodowanie i to miałoby przemawiać za oddaleniem roszczeń klóci się z ogólnie rozumianym poczuciem sprawiedliwości.

Odmienne się sprawa przedstawia w odniesieniu do zarzutu podniesionego w kwestii zasądzenia odsetek za opóźnienie, liczonych od dnia przyjętego przez Sąd Apelacyjny jako data zapoznania się pozwanego z operatem szacunkowym, w oparciu o który Sąd Okręgowy ustalił wartość odszkodowania, czyli 28 lutego 2014 r. Kolejną datą, od której określone zostały odsetki, to 21 sierpnia 2015 r., czyli dzień doręczenia pozwanemu opinii, będącej podstawą ustalenia przez Sąd Okręgowy wartości odszkodowania za utracony inwentarz, wreszcie trzecią datą

określającą odsetki stał się 13 kwietnia 2017 r., tj. dzień doręczenia pozwanemu opinii zawierającej aktualizację wyceny znajdującej się w operacie i stanowiącą podstawę ustalenia w postępowaniu apelacyjnym wyższego odszkodowania. Zasadne jest wskazanie w skardze kasacyjnej naruszenia przez Sąd drugiej instancji art. 481 § 1 w związku z art. 455 i art. 363 § 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie, polegające na ustaleniu i zasądzeniu odszkodowania według cen z daty orzekania i jednocześnie zasądzenie odsetek od tak ustalonego odszkodowania od wcześniejszej daty, niż to ustalenie. Oznacza to, że Sąd Apelacyjny uznał, iż stronie powodowej przysługują odsetki od kwoty odszkodowania będącego świadczeniem pieniężnym wcześniej niż data wydania wyroku, w którym to odszkodowanie zostało określone i zasądzone. Stało się to wbrew utrwalonemu stanowisku orzecznictwa Sądu Najwyższego (por. uchwałę Sądu Najwyższego w składzie siedmiu sędziów z dnia 28 marca 2018 r. III CZP 46/17, OSNC 2018, nr 7-8, poz. 65; wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 14 czerwca 2013 r. V CSK 388/12; z dnia 30 września 2015 r. I CSK 753/14; z dnia 14 października 2015 r. V CSK 708/14 i z dnia 2 lutego 2017 r. I CSK 302/16) i aprobującej go doktryny, gdzie wyklucza się, po pierwsze, ażeby stosować równoległe dwa mechanizmy waloryzacyjne, to znaczy ustalenie wysokości szkody na chwilę orzekania i odsetki za okres wsteczny, a po drugie, odsetki należą się od chwili określenia wysokości szkody i odszkodowania, gdyż dopiero od wtedy można mówić o opóźnieniu dłużnika (zob. również wyroki Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2017 r. II CSK 584/16 i z dnia 6 września 2017 r. I CSK 15/17, nie publ. oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2018 r. V CSK 252/18, nie publ. i cyt. w nich orzecznictwo). Sąd Apelacyjny uznał co do zasady wymagalność zobowiązania Skarbu Państwa od momentu zapoznania się pozwanego z wysokością szkody obliczoną przez biegłego w przedłożonych opiniach, co jednak zawsze stanowiło i tak było także tym razem tylko dowód dla sądu, ponieważ to sąd określił należne odszkodowanie. W tej kwestii skarga jest zasadna, a argumentacja Sądu pierwszej instancji w tej kwestii zasługuje na uznanie.

Z tych względów zaskarżony wyrok na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. podlega we wskazanym zakresie uchyleniu, a apelacja powodów oddaleniu. Skarga

kasacyjna pozwanego podlega na podstawie art. 398¹⁴ oddaleniu w pozostałej części. Mając na uwadze art. 100 w związku a art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. orzeczono o kosztach postępowania kasacyjnego.

jw